

Th de Nijs, E. Beukers, ed., *Geschiedenis van Holland, II, 1572 tot 1795* (Hilversum: Verloren, 2002, 527 blz., ISBN 90 6550 683 7).

Deze geschiedenis van Holland behoort tot een lastig genre. Lastig voor redactie en auteurs, en lastig ook voor een bespreker. Wat immers is de bedoeling van een dergelijk boek, en in verband daarmee, volgens welke maatstaven moet het beoordeeld worden? De veertien bijdragen zijn geschreven door vijftien wetenschappers die hun sporen verdiend hebben. Maar de hele opzet van het werk maakt duidelijk dat hun beoogd publiek eerder tot de categorie 'algemeen ontwikkeld', dan tot dat van de collega-historici gerekend moet worden. Het boek ambieert klaarblijkelijk om wetenschappelijke kennis samen te vatten en aan een niet-wetenschappelijk publiek over te dragen. Daarbij mogen dan criteria als 'betrouwbaarheid', 'volledigheid' en 'toegankelijkheid' worden gehanteerd.

Wat dat betreft hebben de lezers van dit boek niets te klagen. In een prettig leesbare stijl worden door ter zake deskundige auteurs de belangrijkste feiten en ontwikkelingen voorgesteld. Luuc Kooijmans en Carly Misset zetten in het eerste hoofdstuk de politieke ontwikkelingen op een rijtje, Taeke Stol bericht over de waterstaatkundige verwickelingen, terwijl Jan Bieleman (landbouw) en Milja van Tielhof (handel en nijverheid) de economie voor hun rekening nemen. Drie hoofdstukken van Jan Lucassen (bevolking), Paul Knevel (maatschappelijke groepen) en Jo Spaans (sociale zorg) behandelen de sociale aspecten, waarna Paul Abels de kerkelijke geschiedenis uit de doeken doet. Willem Otterspeer bijt met een hoofdstuk over de wetenschap het spits af in het culturele gedeelte, gevolgd door Eddy Grootes (literatuur), Eric Jan Sluijter (schilderkunst), Louis Peter Grijp (muziek) en Freek Schmidt (bouwkunst). Het boek eindigt met een slotbeschouwing van Willem Frijhoff.

Wie met de materie vertrouwd is wordt zo nu en dan verrast — Lucassen verstrekt nieuwe ramingen over aantallen stedelingen omstreeks 1680 en 1750, Jo Spaans komt met enkele mij onbekende gegevens over provinciale wetgeving inzake de armenzorg, Sluijter geeft een nieuwe synthese van het werk over de canonvorming rond de 'Hollandse school' — maar men zal hier toch vooral een competente samenvatting van de resultaten van recent onderzoek aantreffen. Daar is niets mis mee, want dat was precies de bedoeling en wanneer het beoogde bredere publiek in groten getale op deze manier daarover geïnformeerd wordt, is het belangrijkste doel van dit boek bereikt. De toegankelijkheid wordt niet weinig vergroot door een ruimhartig illustratiebeleid, met geregeld verrassende afbeeldingen die goed aansluiten bij de tekst. Wat dat betreft verdienen ook vormgever en uitgever een compliment.

So far so good. Men zou wellicht ook enkele additionele eisen aan een boek als dit mogen stellen: 'verantwoording', 'evenwichtigheid', 'historiciteit' en 'samenhang'. Om met het eerste te beginnen, daar is de redactionele politiek niet helemaal helder. Sommige hoofdstukken zijn uitvoerig geannoteerd, andere uitsluitend bij de citaten, het eerste zelfs daar niet. Bij alle hoofdstukken is een beredeneerde literatuuropgave, en die heeft soms het karakter van verantwoording, maar lijkt in andere gevallen slechts bedoeld als leeswijzer. Ook met de 'evenwichtigheid' is iets merkwaardigs aan de hand. Niet minder dan vijf van de veertien hoofdstukken zijn gewijd aan wetenschap en cultuur. Daarbij steekt een enkel hoofdstuk over de politiek wel mag er af, te meer daar er bij voorbeeld heel weinig te vinden is over de werking van de openbare instellingen. De justitie, om een ander thema te noemen, dat bovendien niet van actualiteit is ontbloot, komt in het hele boek niet voor. En waarom wel het muziekleven behandeld, waarvan Grijp zelf zegt dat het eigenlijk niet erg bijzonder was, en niet de marine die Hollands naam en faam op de zeven zeeën uitdroeg? Maar de belangrijkste problemen zitten toch bij de laatste twee criteria. Door de thematische behandeling van ruim twee eeuwen

is de ontwikkeling van Holland, in deze periode weinig minder dan sensationeel zoals bekend, eigenlijk een beetje buiten beeld geraakt. Een aantal auteurs besteedt uitdrukkelijk aandacht aan de achttiende eeuw, anderen lijken te suggereren dat die meer van hetzelfde bood. Waarin verschilde Holland anno 1795 van het Holland van 1572, zo zou men willen weten. Hier was een taak weggelegd voor de redactie. Die bewaart echter in dit boek een volledig stilzwijgen. Er is geen redactioneel voorwoord waarin het programma van het boek uiteen wordt gezet. Voor een boek als dit is dat al een probleem, dat nog wordt verergerd door het feit dat de geschiedenis van Holland in belangrijke mate ook de geschiedenis van Nederland als geheel is. Waarin zit dan de verbijzondering van de Hollandse geschiedenis? De lezer wordt zonder enige aanwijzing op pad gestuurd. Gaandeweg gaat die lezer wellicht een vermoeden krijgen: blijkbaar was het de moderniteit van de landbouw, de waterrijkdom van het gewest, de vooraanstaande rol van de handel, het grote aantal immigranten, de prominentie van de steden, het rijke literaire leven, de originele schilderkunst. Maar waren de sociale voorzieningen in Holland beter dan elders in de Republiek, was Holland toleranter dan de andere gewesten, was de wetenschap die in Leiden werd gedoceerd anders dan die in Utrecht of Franeker, en was er een typisch Hollandse stedenbouw? En dan zwijg ik nog van de Hollandse politiek! De redacteurs, geen van beiden overigens specialisten van de zeventiende en achttiende eeuw, laten het aan de lezer zelf over. En aan Willem Frijhoff, die in zijn slotbeschouwing een antwoord moet verschaffen.

Het moet gezegd, dit laatste hoofdstuk maakt heel veel goed. Frijhoff gaat juist wel in op de fasering van de Hollandse geschiedenis en stelt uitdrukkelijk de comparatieve vraag waarin Hollands identiteit en eigenheid gelegen was. Zijn antwoord bestaat uit twee delen. Enerzijds zegt hij: Holland was een regio van contrasten; van land versus water, noord versus zuid, geleerden- versus burgercultuur, maar ook van gecultiveerde verscheidenheid, botsende meningen, kortom een discussiecultuur. Hoewel daar best wat in zit, is de term 'contrast' mij iets te ruim voor een typering van een samenleving. Met even veel recht kan men hetzelfde zeggen over Frankrijk: centrum versus provincie, vorst versus onderdanen, noord tegenover zuid. Veel interessanter lijkt mij Frijhoffs suggestie dat Holland zijn bijzondere plaats in Europa te danken had aan het 'polis model' van de samenleving. Dat model werd bepaald door de dominantie van de stedelijke economische activiteiten over de landelijke, het burgerschap als maatschappelijk organisatiebeginsel, het primaat van de stedelijke elites, de goed georganiseerde stedelijke sociale voorzieningen, cultuurspreiding en de symbolische representatie met nadruk op het collectieve (de Hollandse tuin). Die invalshoek is een welkome uitbreiding van wat ik zelf enkele jaren geleden heb aangeduid als 'corporatieve samenleving', een typering die Frijhoff elders (*1650: Bevochten eendracht, 177-178*) heeft onderschreven. In Europees verband werkt hij ook beslist. Maar binnen de context van de Republiek veel minder. Want al waren de steden in de andere gewesten minder overheersend, ook daar joegen ze het ideaal van de stadstaat na. Holland, zo zou men dus ook kunnen zeggen, was vooral het meest succesvolle voorbeeld van een samenlevingstype dat in de hele Republiek een draagvlak had. Elders moest het alleen veel meer dan in Holland concurreren met het alternatieve, vorstelijke model.

Maarten Prak

S. Groenveld, J. J. Huizinga, Y. B. Kuiper, ed., *Nassau uit de schaduw van Oranje* (Franeker: Van Wijnen, 2003, 159 blz., ISBN 90 5194 261 3). A. P. Nienes, M. Bruggeman, met medewerking van H. J. de Muij-Fleurke, e. a., *Archieven van de Friese stadhouders. Inventarissen*